

Малєна Олексіївна Черна – студентка І курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Надія Михайлівна Демиденко** – завідувач кафедри
гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник

ПРО ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЗАПОРОЗЬКОЇ СІЧІ

Запорозька Січ зародилась на півдні України ще за часів Великого князівства Литовського. Перша письмова згадка про козаків датується 1499 роком. Слово «козак» має тюркське походження. В одних випадках воно трактується як «варта», «караул», в інших – «вільна людина». Козацтво успішно освоювало землі Брацлавщини, Подніпров'я, Південного Поділля, Північного Причорномор'я та Приазов'я. Громади засновувались на засадах самоврядування. Особливості господарського устрою Запорозької Січі досліджували Н. В. Нечай, Б. О. Гнатович, В. А. Андрущенко, В. М., Федосов та інші. Але вивчення унікального досвіду «християнської республіки» потребує подальшого аналізу.

Землі Вольностей запорозьких козаків простягалися на південь від річок Тясмина і Орелі. На сьогоднішній день це землі Запорізької, Дніпровської, Донецької, Миколаївської та Кропивницької областей. Хоча Д. Яворницький, автор відомого дослідження «Історія запорозьких козаків», зазначав, що кордони вольностей запорозьких низових козаків постійно змінювались: «Отсюда определит с точностью пределы земли низовых козаков довольно затруднительно, а, иногда ... и совершенно невозможно. Первыми указателями в этом вопросе являются малороссийские летописцы; но наиболее достоверные и точные из них ограничиваются в данном случае слишком общими указателями...» [1, с. 27].

Існують припущення, що запорожці започаткували майбутні села і навіть великі міста. Наприклад, Катеринослав (тепер Дніпро) виріс па місці запорозького поселення. Всі, хто вступав до Запорозької Січі, мав право користуватися господарськими угіддями. Земля щорічно розподілялась між тими, хто бажав її обробляти і сплачувати податок. На Січі у куренях залишалась лише десята частина всього війська. Інші ж, особливо влітку, «...то за рыбой, то за конями, то за диким степным зверем, то в разьездах, то в бекетах, то в Великом Лугу, то на «оселях» – везде были рассеяны, как пчелы на душистых травах; зимой же многие из них уходили в «города», тоест в Гетьманщину, чтобы повидаться с родными или подманить кого-либо из молодых «до Січі» [1, с. 159].

Козаки, котрі проживали постійно на Січі, називали себе «низовим козацтвом». Сімейні ж козаки, які заводили власний хутір (зимівник), позбавлялися статусу січовика і називалися «гніздюками».

До основних прибутків козацької скарбниці слід віднести прибутки від експлуатації землі на хуторах та в зимівниках, мисливських та рибальських угідь, судові штрафи, орендну плату за крамниці, що належали кошу, кошти за перевезення через річки (мостове). Також Січовики отримували соляне мито з кожного возу на берегах річок Буг, Самара Орель. Дещо пізніше Січ отримувала кошти і продукти харчування від польського та російського царя за надані послуги, в основному військового характеру.

Військова здобич розподілялась за звичаєвим правом Січі, який був непорушним. Кожен козак перед військовим походом повинен був дати присягу, що не затаїть нічого із військової здобичі і віддасть її всю для розподілу курінному товариству. Частину військової здобичі кожен козак зобов'язаний був пожертвувати січовій церкві.

Французський картограф і інженер Г. Боплан, перебуваючи на українських землях у першій половині XVII ст., зазначав, що козаки володіють багатьма ремеслами, зокрема стельмахів, ковалів, кожум'як, шевців, бондарів, кравців. Також козаки добували селітру, з якої виготовляли якісний гарматний порох.

За все це сплачувались податки. З хуторів та млинів бралася десятина натурою, а з промислів та пасік – грішми. Шинкарі сплачували фіксовані податки по 2 карбованці 50 копійок на рік за шинок без льоху та 4 карбованця 50 копійок за шинок з льохом. Так званий «куфовий» збір (куфа – бочка вина чи горілки) сплачувався у розмірі однієї кварти горілки, відра вина та одного карбованця грішми. Крамарі сплачували торговий податок, який становив в середньому десять відсотків від вартості товару. Сплачувались податки і на утримання православної церкви та представників духовенства. Слід зазначити, що податки були достатньо високими. Для прикладу, у той час 155 кг зерна пшениці коштував 30 копійок.

Після закінчення національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького козацька старшина у правах прирівнялася до духовенства і звільнилася від сплати державних податків і повинностей. Це пізніше призведе до повстань козацької сіроми проти представників старшини [2, с.226].

Отже, у той історичний період основним джерелом поповнення державної казни були прямі податки; обкладення податками відбувалося за натурально-речовими ознаками окремих видів господарської діяльності.

Література

1. Яворницький Д.І. Історія Запорозьких козаків / Д.І. Яворницький. – У трьох томах. - Т.1. – К.: Наука. – 1992. – 562 с.
2. Історія України. Документи. Матеріали / Уклад., комент. В. Ю. Короля. – К. : Просвіта, 1998. – 354 с.